

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

С.В. Шило, аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

Серед європейських держав Україна має один з найвищих інтегральних показників негативних антропогенних навантажень на природне середовище. Нині кожен кілометр території України забруднений втричі більше, ніж у країнах Європи. На одного жителя нашої країни припадає близько 300 кг відходів, понад третини населення дихає повітрям, насиченим шкідливими речовинами. У більшості областей екологічний стан оцінюється як напружений, гостро критичний, не сприятливий для здоров'я людини. Практично на всій території природокористування характеризується нераціональністю й марнотратством, низькою ефективністю використання природних ресурсів.

Нині політика інтенсивного впровадження науково-технологічних досягнень у виробничу діяльність ускладнює невиснажливий розвиток навколишнього середовища навіть в країнах розвинутої, соціально спрямованої економіки. Очевидно, що в умовах глибокої перманентної кризи економіки України, де одночасно приходиться розв'язувати безліч господарських та соціальних проблем, екологічні питання відходять на задній план і набувають надзвичайної гостроти, потребують системного впровадження еколого-економічного управління.

Управління в широкому розумінні являє собою особливий вид діяльності, фактор економіки здатний забезпечити сталий, узгоджений з Природою та її законами розвиток національного господарства. Його здійснення можливе методами планування, організації, мотивації та контролю спільних дій.

Еколого-економічне управління (екологічний менеджмент) формує технологічну базу виробництва і приводить в рух ресурси підприємства для досягнення економічних цілей, взаємопов'язаних з цілями раціонального природокористування та екологічно сталого розвитку. Таким чином воно стає не просто підсистемою системи управління, а забезпечує дієвість всіх складових цієї системи (кадрового, виробничого, фінансового менеджменту) на принципах раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.

Проблемам державного регулювання, матеріального, фінансового, інформаційного забезпечення інноваційно-технологічної діяльності та забезпечення розвитку підприємництва в агропромисловому виробництві значну увагу приділяли М.І.Крупка, М.Й. Малік, В.В. Россоха, П.Т. Саблук та ін.

Серед вчених, наукові праці яких присвячені управлінню оздоровленням довкілля та вивченню впливу забруднення навколишнього природного середовища на економіку виділяються О.Ф. Балацький, Л.С. Гринів, М.І. Долішній, Л.М. Мельник, І.М. Сиякевич, Ю.І. Стадницький, Ю.Ю. Туниця та ін.

Теоретико-методологічні та практичні питання формування інноваційної моделі сталого розвитку аграрного сектору економіки України висвітлено в публікаціях П.І. Гайдуцького, С.І. Дем'яненка, Є.І. Хомаківського, О.М. Царенко та ін.

Для забезпечення еколого-економічної збалансованості господарська діяльність, як основа соціально-економічного розвитку, повинна органічною складовою входити в природні процеси, а об'єктом регулювання повинна стати вся сукупність матеріально-енергетичних та інформаційних процесів, істотних для динаміки природного середовища.

В наш час концепції повністю безпечних виробничих систем поступаються місцем концепції екологічного ризику, згідно якої в процесі проектування і відбору проектів зводяться до мінімуму негативні впливи на екосистему і населення [1;2].

Порівняльна оцінка ступеня стійкості економіки України з точки зору соціальної екології показує, що її сучасний стан характеризується поєднанням всіх видів нестійкості, які були виділені А.А. Садековим в праці [3]. В цьому полягає особливість соціоеколого-економічної ситуації в країні. Численні факти руйнівних наслідків цього процесу дають змогу вченому стверджувати, що одночасне накладення декількох видів нестійкості – еколого-економічної, соціоекологічної і соціально-особистісної викликає потужний негативний синергічний ефект, що супроводжується руйнівними тенденціями порушення державної соціо-економічної системи.

Даний вид управління не слід зводити до екологічного управління, оскільки воно пов'язане з постановкою завдання, включаючи обмеження і рамкові умови їх реалізації, а еколого-економічне управління дає можливість обрати найефективніші шляхи його вирішення. Тому по відношенню до підприємства доцільно використовувати поняття «еколого-економічне управління». Запровадження такого типу управління на підприємстві та забезпечення ефективності його діяльності допоможе зберегти конкурентні позиції на ринку і максимально знизити тиск на екологію.

Як зазначають В. Трегобчук та О. Веклич, «парадокс полягає в тому, що незважаючи на наявність доволі прогресивних науково-обґрунтованих екологічних розробок, реалізація котрих, безумовно, могла б дати більший економічний вигравш, сьогоднішні програми переходу до ринкових відносин не синхронізовані з питаннями раціоналізації природокористування» [4].

Нині у світі активізується процес переходу від фронтальної, споживацької моделі функціонування національних господарств до моделі екологічно безпечного самопідтримуючого соціально-економічного розвитку. Акцент робиться на необхідність формування загальної відповідальності всіх держав і їх взаємодії у реалізації ідей сталого розвитку, «створення передумов для збалансування інтересів суспільства і можливостей природи» [5].

Зацікавленість господарюючих суб'єктів у впровадженні маловідхідних і ресурсозберігаючих технологій, у випуску екологічно чистих ("зелених") товарів та поширенні екологічного менеджменту має постійно стимулюватися механізмами природокористування.

“Серцевиною” механізму екологічного регулювання є економічний механізм природокористування та природоохоронної діяльності.

Підсистема “економічний механізм (раціоналізації) природокористування та природоохоронної діяльності” складається з таких основних елементів:

- екологічні платежі та екологічне оподаткування;
- фінансування та кредитування;
- інвестиційно-інноваційна діяльність;
- економічна відповідальність за екологічну безпеку (в т.ч. ліцензування та лімітування природокористування, відшкодування екологічної шкоди, санкції);
- ціноутворення з урахуванням екологічного чинника;
- страхування екологічного ризику;
- стимулювання раціонального природокористування (в т.ч. закладова система);
- матеріальне заохочення суб'єктів екологічно раціонального господарювання.

В нинішній системі економічного механізму екологічного регулювання фактично не функціонує механізм кредитування природоохоронних заходів, пільгового оподаткування та цінового заохочення екологоконструктивної діяльності. Не набули необхідного розвитку механізми субсидування екологічної складової ринку інфраструктури, індустрії, “зелених” екологічних послуг тощо, в тому числі ні екологічний аудит, ані екологічне страхування.

Забезпечення еколого-економічної рівноваги зумовлює необхідність застосування таких економічних інструментів, як банк дозволів на забруднення навколишнього середовища, різні види гнучких екологічних податків на продукт, прискорена амортизація екологічно безпечних технологій, екомаркування, екологічне страхування, екологічне кредитування, зобов'язання по зворотному прийманню використаної продукції, субсидування тощо.

Для розв'язання проблеми раціоналізації державного еколого-економічного управління в сільському господарстві необхідно переглянути основи бюджетної політики. На охорону та раціональне природокористування галузі у 2009 р. виділено 1,1 % загального обсягу коштів. Для аграрного сектору, що забезпечує близько 13 % ВВП щорічно, ця сума є вкрай незначною [6]. Проте, галузь потребує більшого надходження коштів на технологічне оновлення і запровадження технологій раціоналізації природокористування, що водночас зумовлює необхідність розширення, вдосконалення та використання економічних інструментів раціонального природокористування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Порфирьев Б.Н. Концепция риска: новый подход к экологической политике // США: экономика, политика, идеология. – 1998. – № 11. – С. 15–21.
2. Роль экологических факторов в выработке стратегии развития предприятий / А. И. Амоша, Б. В. Буркинский, С. К. Харичков [и др.] // Финансово-экономические проблемы промышленности. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. – С. 35–40.
3. Садеков А.А. Предпринимательство и устойчивое развитие / Садеков А.А. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 244 с.
4. Трегобчук В., Веклич О. Необходимость эколого-экономической модели рыночных реформ в Украине / В. Трегобчук, О. Веклич // Экономика Украины. – 1997. – № 4. – С. 16.
5. Сталый розвиток: стратегія, реальність (з виступу Президента України Леоніда Кучми на пленарному засіданні Всесвітнього самміту землі з питань сталого розвитку 3.09.2002 р. у м. Йоганнесбурзі, ПАР) // Краєзнавство, географія, туризм. – 2002. – № 36(281). – С. 2.
6. Довкілля України: стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009. – 250 с.